

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруяко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Луговий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигдина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

археологии и истории античного и средневекового Крыма. Тюмень, 2015. Вып. VII. С. 127-152.

²⁰ Хрушкова Л. Г. Цандрипш. Материалы по раннехристианскому строительству в Абхазии. Сухуми, 1985. С. 25.

²¹ Введение в историю Церкви. Часть 1: Обзор источников по общей истории Церкви: Учебное пособие / Под ред. В. В. Симонова. М., 2012. С. 623.

²² Рыжов С. Г. Отчет о раскопках «Базилики 1889 г.» в 1972-1974 гг. // НА НЗХТ, Д. 1640. Л. 16, рис. 33; Рыжов С. Г. Новые данные о «базилике в базилике» // Античный мир. Византия. Харьков, 1997. С. 294.

²³ Оустерхаут Р. Византийские строители. К.-М., 2005. С. 34-36.

²⁴ Фомин М. В., Огиенко Е. В., Шевцова А. А. Указ.соч. С. 127–152.

M. Khalvashi, L. Aslanishvili, E. Kakhidze (Batumi)

GARRISONS ON THE EDGE OF IMPERIUM ROMANUM

In spite of the Caucasus was routed by the Roman commander Pompey already in 65 BC, only after Nero who stimulated concentration of Roman military forces in the East, a special, so-called 'Pontic Limes' or Caucasus or Pontus-Caucasian frontier was formed in order to serve the purpose of reinforcement of Roman positions in the Southern Caucasus and to take the region of Northern Caucasus under good control as well. Roman aggression was, of course, met with resistance. Local population of Trapezus withstood against them in AD 69. The situation was rather tense in central Colchis. The Alani problem and the related factor of the east-Georgian state, Iberia was serious. Rome had actually lost Armenia and there emerged an urgent necessity to concentrate much more troops along the frontier territories with the Armenia Major, Syria and even along the whole eastern frontier. As to the other one dividing Rome from Cappadocia and Armenia Minor, it was completely modernized and its terminal links were Melitene, i. e. the *XII Fulminatae* and Satala, i. e. the *XV Apollinaris* legions with their headquarters. These districts were regarded as the main distributors of Roman garrisons to Pontus, Colchis, Cappadocia and Armenia during the 1st-3rd centuries AD¹.

The Roman forts built along the eastern Black Sea littoral played important role in the defense of the Caucasian border. Their aim was to defend the Roman territory from the barbarians and at the same time represented the base for conducting military operations beyond the boundaries of the Empire. Apsarus was one of the most significant places of the Caucasus defensive line.

A fragment of papyrus dated to the 2nd century AD found in Fayum, Egypt gives interesting information concerning to the garrisons stationed here. It mentions Marcian, the veteran of the II cohort named after Claudius. According to M. Speidel *cohors II claudiana* mentioned in the letter represented the auxiliary cohort of the Roman army stationed in Cappadocia in the mid 2nd century AD². The presence of this cohort in Apsarus is confirmed by the materials found on the fort territory itself: during the archaeological campaign in 1995-1998, namely in its central part where the headquarters is suggested to be, two fragments of stamped bricks were found (fig. 1.1-2). The first reads CO (H) and the numeral II, on the other - (C) OH and the numeral II. These suggest to be the abbreviation of *Cohors II Claudiana*. Apart from documental confirmation of the Faium inscription, this find is also important in a way that it makes the above mentioned M. Speidel's conclusion more trustworthy.

Cohors II Claudia or *cohors II Claudiana* is also known from one more inscription – *Themenothyrai* (Phrygia). From the *cursus honorum* of one of the Greek soldiers it becomes clear that he was *επαρχος σπειρας β. II Κλαυδιας*. It is possible to connect this inscription to the *cohors II Claudiana* found in Fayum³. It should also be taken into consideration that the above cohort was stationed in Cappadocia in the 2nd century AD and Arian does not name this cohort among the cohorts enumerated for the battle against the Allani (RE, 1900, 273).

For the confirmation of the garrisons stationed at Apsarus two stamped bricks are also interesting found here (fig. 1.3-4). It reads SAGI backwards and numerical sign I that indicates the cohort of Sagittarius (*Sagittarius-Sagittariorum*). The first cohort of Sagittarius was known but its identification is not possible in *I SAGI* found in Apsarus. The above mentioned cohort was based in Dacia during the whole 1st-3rd centuries and this fact is confirmed by archaeological as well as epigraphic data. The fact that the inscriptions on the brick, outline of letters, size of stamp frames and shape are different shows that the above military units were not based in Apsarus⁴. Often the inscriptions given on the stamps of the same legions or cohorts are almost identical. In most cases it did not matter in which fort they were stationed at what period. E.g. the width of the frames of their stamps varies from 1.9 to 2.2 whereas the width of the Apsarus stamp is 2.6. There is a vivid difference in letter outlines too. While, e.g. the stamps of *Legio XV Apollinaris* found in different forts of the Imperium Romanum are almost identical in size, stamp shape and letter outline⁵. The cohorts stationed at Apsarus are mainly brought from Cappadocia. We know about several cohorts that Arrian did not want to use against the Alani. Among them is *Cohors III Syrorum sagittariorum*. As a careful hypothesis we can

suggest that for a certain period the above cohort might have been stationed at Apsarus and the stamped brick with the inscription SAGI I was made by them in Apsarus. *Cohors III Syrorum sagittariorum* is mentioned in a diploma dated to AD 101 that was given to a Roman soldier from *Cilician Anazarbos*. It points to the existence of the garrison in Asia Minor or Syria. M. Speidel tries to connect *Cohors III Syrorum sagittariorum* with *cohors III sagittariorum* and concludes that if these cohorts are one and the same then the military units must have transferred to Cappadocia from AD 75/76 till 80 as far as they are not mentioned in any of the Syrian sources. The scholar considers that this cohort might have finally been stationed at Apsarus⁶. The archers appear in the Roman army during the Punic Wars. There were famous archers from Sicily, Crete and Syria. Pompey was supported by the Pontus archers' units in the Civil War (RE, 1920, cl. 1744). Part of the Sagittarius is met in *numeri* as well. The number of the Sagittarius corps increased in the Diocletian's epoch. About 60 archers cavalry and 30 infantry units are mentioned in "*Notitia Dignitatum*". They were mostly stationed in eastern Roman provinces (RE, 1920, cl. 1745; 1972. cl. 446). It was a specifically armed auxiliary military unit. Such type of military units used to be stationed in Syria, Danube line and other Roman provinces⁷.

There are also two stamped tiles known from Apsarus. On one of them only two Latin letters have been preserved - CO while on the other – only C (fig. 1.5-6). In our opinion these letter should mean 'cohort'. One of the tiles is found in the central part of the fort whereas the other has no passport. Apart from this, some more stamped tiles have been found but unfortunately the inscriptions have been erased. All the discovered stamps are of rectangular shaping. According to G. Spitzlberger, they belong to the A type of stamped tiles⁸, while according to U. Brandl's typology they belong to type 1a⁹.

Overall, the archaeological evidence found in Apsarus shows that in Apsarus of the 1st-3rd centuries AD another auxiliary Roman troops also stood: *C·COH(ors)* *AVR(elius)* *C(ivium)·R(romanorum)*, *Coh(ortis)∞(milliariae)* and X-stamp discovered on water system pipes make us think that engineering forces of *Legio X Fretensis* worked in Apsarus to build a water system. As we consider the sign – X could be the brand of the workshop¹⁰.

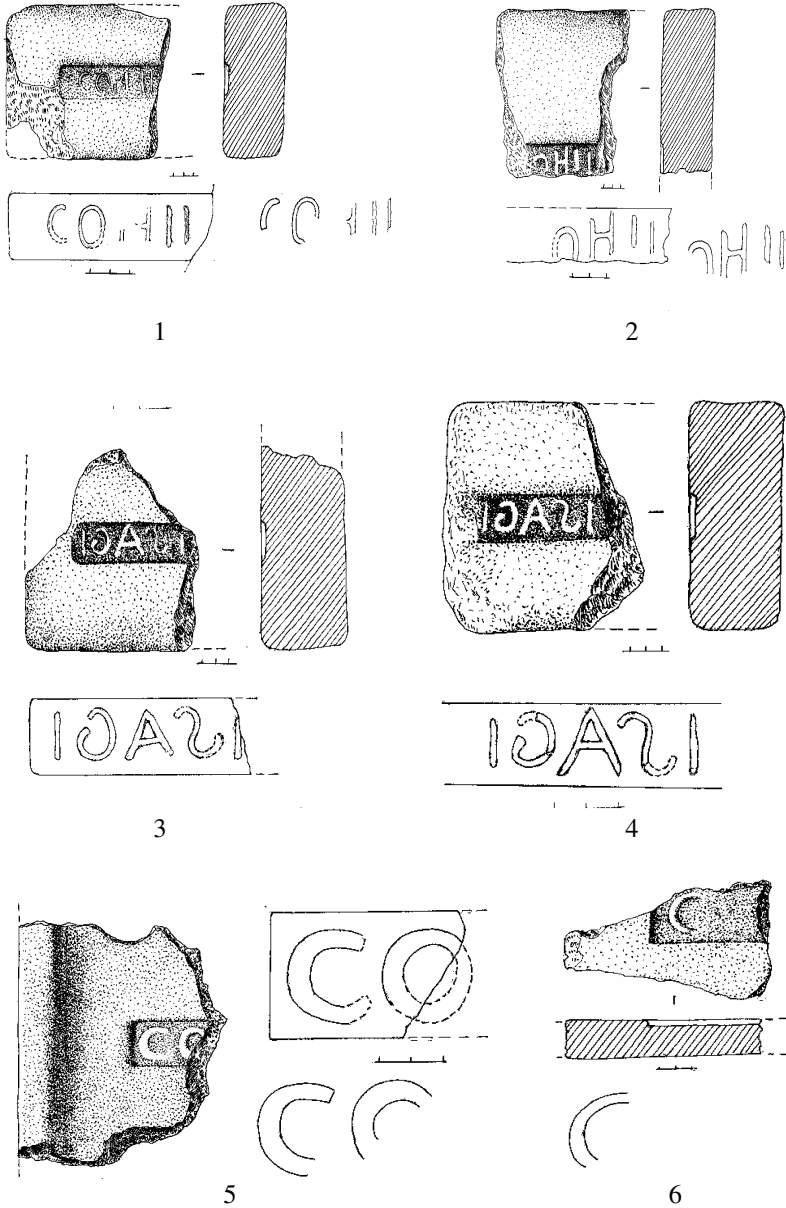

Fig. 1

An earlier fortification structure of Tsikhisdziri outpost seems to be built at the same time and it was quite near to Apsarus that perfectly coincides to the practice of fortifying the approaches of newly established strategic points even at the end of the 2nd century AD. A Roman stamped brick with the letters *VEXFA*, found at Tsikhisdziri, is especially noteworthy. It is dated to the 2nd-3rd centuries AD. Some of the scholars suggest that the last two letters of the inscription are abbreviated names of above mentioned XII and XV legions¹¹. Others connect *FA* to Phasis, and correspondingly, to Cappadocian subdivision of *singularis*¹².

There is almost all evidence for present day on the garrisons stationed on the edge of *Imperium Romanum*, i.e. Colchis/Lazica, modern western Georgia. Most of them are connected with Apsarus and Petra, which played important role in the defense of the southern part of Caucasian frontier.

¹ Леквинадзе В.А. Понтийский лимес // ВДИ. 1969. №2. С. 75-93; Speidel M. P. The Caucasus frontier: Second-century garrisons at Apsarus, Petra and Phasis // Studien zu den Militärgrenzen Roms, III. Stuttgart, 1986. S. 657-660; Mitford T. B. The Euphrates frontier in Cappadocia // Studien zu den Militärgrenzen Roms, II. Köln/Bonn, 1977. S. 657-660; Кигурадзе Н., Лордкипанидзе Г., Тодуа Т. Клейма XV легиона из Пицундского городища // ВДИ. 1987. № 2. С. 88-92; Лордкипанидзе О. Наследие древней Грузии. Тбилиси. 1989. С. 347-348; Braund D. Georgia in Antiquity. Oxford, 1994. P. 152-169; Gamkrelidze G., Todua T. Roman military and political expansion to Georgia. Tbilisi, 2006, P. 60; Kakhidze E. Apsaros: A Roman Fort in Southwestern Georgia // Meetings of Cultures in the Black Sea Region: Between Conflict and Coexistence, Black Sea Studies, 8. Aarhus, 2008, P. 303-314; Kakhidze E., Burkadze L. Relations between Rome and Iberia-Colchis in the 1st century BC-1st century AD // Pro Georgia: Journal of Kartvelological Studies, 126. Warsaw, 2016. P. 65-68.

² Speidel M. P. The Caucasus frontier. S. 658-659.

³ Speidel M. P. The Roman Army in Asia Minor // Recent Epigraphical Discoveries and Researches. Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia. BAR International Series, 156. Oxford, 1983. P. 29, Note 41.

⁴ Mamuladze S., Khalvashi M., Aslanishvili L. Roman garrisons in Apsarus // Caucasian Bulletin, 2. Tbilisi, 2002. P. 92.

⁵ Кигурадзе Н., Лордкипанидзе Г., Тодуа Т. Клейма XV легиона... С. 90, рис 4^а; Brandl U. Untersuchungen zu den Ziegelstempeln römischer Legionen in den nordwestlichen Provinzen des Imperium Romanum // Passauer Univesitätsschriften zur Archäologie, Band 6. Rahden/Westf., 1999. S. 635, taf. 55.

⁶ Speidel M. P. The development of the roman forces in northeastern Anatolia // New evidence for the history of the exercitur Cappadocicus. BAR International Series, 1717. Oxford, 2007. P. 83-84.

⁷ Штаерман Е. М. Этнический и социальный состав римского войска на Дунае // ВДИ. 1946. №3. С. 256; Johnson A. Roemische Kastelle, des 1 und 2 Jahrhunderts n. Chr. // Britannien und in den germanischen Provinzen der Roemerreiches. Uebersetzt von Gabriele Schulte-Haltey, 1987. Mainz am Rhein. S. 23.

⁸ Spitzlberger G. Die römischen Ziegelstempel im nördlichen Teil der Provinz Raetien // Saalburg Jahrbuch. Bericht des Saalburg Museums, XXV. Saalburg, 1968, S. taf. 3.

⁹ Brandl U. Op. cit. S. 306.

¹⁰ Khalvashi M., Aslanishvili L., Flavius Arrian and Roman garrisons in Apsarus // Proceedings of International Conference Humanities in the Information Society, 2, vol. 3. Batumi, 2014. P. 336-343.

¹¹ Леквинадзе В. А. Op. cit. С. 77-78; Mitford T.B. Some inscriptions from the Cappadocian Limes // JRS, 64. Cambridge, 1974, P. 164, Note 24.

¹² Speidel M.P. The Caucasus frontier. S. 659-660; Campbell D.B. Auxiliary artillery revisited // Bonner Jahrbucher, 186. Bonn, 1986, S. 126; Braund D. Op. cit. P. 181; Todua T. The Roman world and Georgian Black Sea littoral. Tbilisi, 2003. P. 6.

А. О. Харламова (Харків)

РЕЗУЛЬТАТИ КАРТОГРАФУВАННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ КАМ'ЯНИХ СТАТУЙ В БАСЕЙНІ СЕРЕДНЬОЇ ТЕЧІЇ СІВЕРСЬКОГО ДІНЦЯ

У давні часи кочові об'єднання в основному групувалися навколо великих водних артерій¹. Таке їх розташування пов'язане як з традиційним веденням кочового господарства (меридіональні перекошівлі по закріплених територіях), так і з розташуванням поселень осілого населення у тих місцях на берегах рік, де могла проходити торгівля з кочовиками. Ріки відігравали важливу роль транспортних артерій, а також допомагали зорієнтуватися на місцевості. У той же час, великі річки були перешкодою для худоби, тому через них переправлялися лише у певних, найбільш безпечних, місцях.

Подібна ситуація спостерігається у Передкавказзі² та на Нижньому Дону³. Не виключенням був і Сіверський Дінець. Не варто забувати, що в середній течії Сіверського Дінця проходив відрізок знаменитого Муравського шляху, який пов'язував дані території з Центральною Азією. Отже, розташування тут кочових об'єднань у середньовіччі видається цілком закономірним.

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тощев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Каstellum Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов зурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эппалеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотная статуэтка римского воина из Картала...	481
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиры в эллинистическое время по данным керамической эпитафии.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межиріччя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622